

36. Το Άγιον Όρος

- Η μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους ως «Κιβωτός» της Ορθοδοξίας και του πολιτισμού
- Η οργάνωση της μοναστικής πολιτείας του Αγίου Όρους και η κοινοβιακή ζωή

Οι πρώτοι ασκητές

Εικ. 66^η: Ο Όσιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, 14ος αι. μ.Χ., Μονή Παντοκράτορος, Άγιον Όρος.

Το Άγιον Όρος αποτελεί σήμερα τη μεγαλύτερη και σπουδαιότερη μοναστική πολιτεία της Ορθόδοξης Ανατολής με μακράιωνη παράδοση. Η πρώτη μορφή μοναχικής ζωής που γνωρίζουμε στο Άγιον Όρος είναι η ερημητική, αφού ο πρώτος γνωστός ερημίτης, που εγκαταστάθηκε εκεί ήταν ο όσιος Πέτρος ο Αθωνίτης (αρχές 9^{ου} αι.μ.Χ.). Το 843μ.Χ. αντιπροσωπεία αθωνιτών μοναχών συμμετέχει στη Σύνοδο, που συγκάλεσε η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, για την οριστική αναστήλωση των εικόνων. Η πρώτη όμως οργανωμένη μονή είναι η Μονή της Μεγίστης Λαύρας, που ιδρύθηκε από τον όσιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη το 963μ.Χ. Σύμφωνα με το Χρυσόβουλλο* του αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά, η Μεγίστη Λαύρα ιδρύθηκε ως «ελευθέρα» και «αυτοδέσποτη»**. Η γεωγραφική θέση, εξάλληλου, του Αγίου Όρους, ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκή για τη διατήρηση της ελευθερίας αυτής.

Σήμερα υπάρχουν στο Άγιον Όρος 20 μεγάλες μονές. Οι ιδρυτές τους τις έχτιζαν σε βουνοπλαγιές, οι οποίες καλύπτονταν από πλούσια βλάστηση. Αρκετές μονές πάλι, οικοδομήθηκαν στις ακτές της χερσονήσου. Τα 20 αυτά μοναστήρια, που έχουν κεφαλαιώδη σπουδαιότητα όχι μόνο για τον ορθόδοξο μοναχισμό αλλά και για ολόκληρη την Εκκλησία του Χριστού, είναι:

1. Η Μεγίστη Λαύρα	11. Η Μονή Καρακάλλου
2. Η Μονή Βατοπαιδίου	12. Η Μονή Φιλοθέου
3. Η Μονή Ιβήρων	13. Η Μονή Σίμωνος Πέτρου
4. Η Μονή Χιλιανδαρίου	14. Η Μονή Αγίου Παύλου
5. Η Μονή Διονυσίου	15. Η Μονή Σταυρονικήτα
6. Η Μονή Κουτλουμουσίου	16. Η Μονή Ξενοφώντος
7. Η Μονή Παντοκράτορος	17. Η Μονή Γρηγορίου
8. Η Μονή Ξηροποτάμου	18. Η Μονή Εσφιγμένου
9. Η Μονή Ζωγράφου	19. Η Μονή Αγίου Παντελεήμονος
10. Η Μονή Δοχειαρίου	20. Η Μονή Κωσταμονίτου

Όλες αυτές οι μονές είναι κοινοβιακές, δηλαδή τα πάντα είναι κοινά: συμμετοχή στις ακολουθίες και στη Θεία Ευχαριστία, προσευχή, φαγητό, στέγη, εργασία. Στο κέντρο κάθε μοναστηριού βρίσκεται το Καθολικό*, που περιβάλλεται από ένα συγκρότημα κτιρίων, από τα οποία το καθένα έχει μία ξεχωριστή λειτουργία: παρεκκλήσια, τραπεζαρία, μαγειρείο, βιβλιοθήκη, κελιά, ξενώνες, ξυλουργείο κ.ά.

* Βλ. Γλωσσάριο

** αυτοδέσποτη: αυτοδιοίκηση

Η μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους υπάγεται πνευματικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και η κάθε μονή είναι αυτοδιοικούμενη, αφού διοικείται σύμφωνα με τον εσωτερικό της κανονισμό. Όταν όμως εξαιτίας γενικότερων προβλημάτων χρειάζεται να ληφθούν κοινές αποφάσεις και να καθοριστούν κοινές ενέργειες, υπάρχουν συμβούλια, όπου συμμετέχουν εκπρόσωποι όλων των μονών. Το ανώτατο νομοθετικό και δικαστικό όργανο είναι η Ιερά Σύναξη, που συγκροτείται από τους Καθηγουμένους* των 20 ιερών μονών. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδος, το Άγιον Όρος είναι αυτοδιοικητο τμήμα της ελληνικής επικράτειας.

Στο «περιβόλι της Παναγιάς», όπως αλληλώς ονομάζουν το Άγιον Όρος οι Αθωνίτες μοναχοί, αφού είναι αφιερωμένο στην Παναγία, ισχύει το «άβατον», δεν επιτρέπεται δηλαδή, η είσοδος στις γυναίκες.

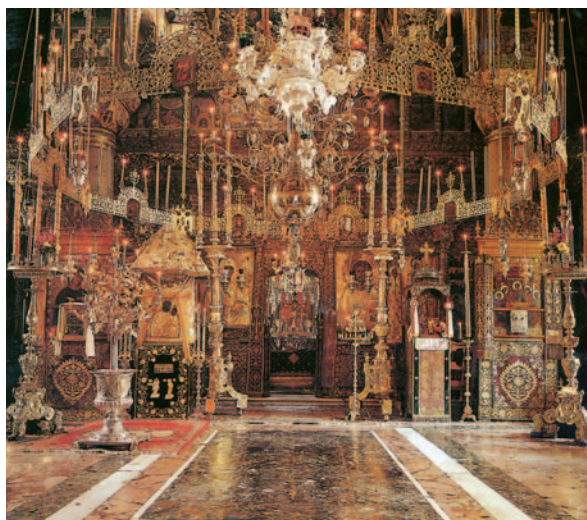
Στην Αθωνική Πολιτεία καλλιεργείται για αιώνες και διαφυλάσσεται ένας θαυμαστός πολιτισμικός θησαυρός, που περιλαμβάνει: τη ναοδομία, τη ζωγραφική (φορητές εικόνες, τοιχογραφίες, ψηφιδωτά), τα εικονογραφημένα χειρόγραφα, την κεντητική, τη μικροτεχνία, τη γλυπτική, την ξυλογλυπτική. Ο θησαυρός αυτός δεν παραπέμπει σε ένα μουσείο του παρελθόντος, αλλά σε ένα ζωντανό παρόν του ορθόδοξου μοναχισμού, που αποτελεί φωτεινή μαρτυρία της εν Χριστώ ανακαίνισης του ανθρώπου και του κόσμου.

Η οργάνωση και η διοίκηση του Αγίου Όρους

Ο πολιτισμικός θησαυρός του Αγίου Όρους ως ζωντανό παρόν

Εικ. 67^η: Ιερά Μονή Ιβήρων, Άγιον Όρος.

Εικ. 68^η: Εσωτερικό Καθολικού Ιεράς Μονής Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος.

*Βλ. Γλωσσάριο

ΠΑΡΑΘΕΜΑ

«Αυτό που ανακαλύπτει κάποιος στο Άγιον Όρος και δεν μπορεί εύκολα να ξεχάσει είναι ο μυστηριακός χαρακτήρας του κοινού γεύματος. Μετά την αγρυπνία πήγαμε στην τράπεζα. Ο καθένας είχε μπροστά του ένα πιάτο φασολάδα, ένα κομμάτι ψωμί, τυρί κι ένα ποτήρι κρασί. Ο ηγούμενος χτύπησε ένα καμπανάκι, άρχισε η ανάγνωση ενός ιερού κειμένου και όλοι μας φάγαμε σιωπηλά. Για άλλη μια φορά, όπως συμβαίνει γενικά με τις έντονες εντυπώσεις που δέχεται κανείς στο Άγιον Όρος, πρέπει να ομολογήσω ότι δυσκολεύομαι να τις εκφράσω, επειδή και αυτή τη φορά τόσα πολλά μου φαίνεται ότι αξίζει να καταγραφούν. Η τράπεζα έμοιαζε με τις ευχαριστιακές συνάξεις των πρώτων χριστιανών, που συνδέονταν με την προσδοκία των Εσχάτων, της Δευτέρας Παρουσίας του Χριστού».

Erhart Kästner, Die Stundentrommel vom Heiligen Berg Athos, εκδ. Insel, Φρανκφούρτη 1978, σ. 103-105

Ερωτήσεις – Ασκήσεις

1) Επιλέξτε τη σωστή απάντηση:

Ο πρώτος γνωστός ερημίτης που εγκαταστάθηκε στο Άγιον Όρος ήταν:

- ο Μέγας Βασίλειος
- ο Πέτρος ο Αθωνίτης
- ο Νικηφόρος Φωκάς

Το Άγιον Όρος βρίσκεται:

- στη χερσόνησο του Άθω
- στη Θεσσαλία
- στην Καππαδοκία

Το Άγιον Όρος ονομάζεται και:

- πύργος του Θεού
- περιβόλι της Παναγιάς
- μικρή Εκκλησία

Οι μονές του Αγίου Όρους διοικούνται από:

- το κράτος
- την Ιερά Σύνοδο
- την Ιερά Σύναξη

2) Κάθε μαθητής μπορεί να συγκεντρώσει φωτογραφίες, κάρτες, πληροφορίες για τη μοναχική ζωή, την ιστορία, τη γεωγραφία, την τέχνη, τη μουσική κ.λπ. των 20 μονών του Άθω. Στη συνέχεια, με βάση το υλικό που θα συγκεντρωθεί, οι μαθητές μπορούν να κατασκευάσουν εφημερίδα τοίχου με θέμα: «Η σημασία της διάσωσης της θρησκευτικής μας κληρονομιάς» και να αρθρογραφήσουν.

3) Το «άβατον» του Αγίου Όρους εκφράζει μια παράδοση αιώνων στην Εκκλησία μας. Πώς νομίζετε ότι αυτό συμβιβάζεται με την άλλη πολύτιμη παράδοση της Ορθοδοξίας, να αποκαλείται το Άγιον Όρος «περιβόλι της Παναγιάς».

37. Ένα περιστατικό από τη δράση του αγίου Κοσμά του Αιτωλού

- *Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός αναδείχθηκε σε κορυφαίο διδάσκαλο του Γένους σε εποχές δύσκολες*
- *Ο λαός αγάπησε τον Άγιο που συμπύκνωσε στο κήρυγμά του με απλότητα όλες τις βασικές αρχές της πίστης μας και τις ιστορικές μνήμες του Ελληνισμού*
- *Ο Πατροκοσμάς* παραμένει ακόμα και σήμερα πρότυπο φωτισμένου δασκάλου, αγίου και μάρτυρα της πίστης*

Ο άγιος Κοσμάς γεννήθηκε στο Μέγα Δένδρο της Αιτωλίας το 1714 μ.Χ., στα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στην ιδιαίτερη πατρίδα του έμαθε τα πρώτα γράμματα και συνέχισε τις σπουδές του στο Άγιον Όρος, στην Αθωνιάδα Σχολή. Έγινε μοναχός στη Μονή Φιλοθέου και αργότερα χειροτονήθηκε πρεσβύτερος.

Ο Πατροκοσμάς αφού πήρε την ευλογία του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, άρχισε το ιεραποστολικό του έργο στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Κάτω από τον τουρκικό ζυγό, πολλοί χριστιανοί, από φόβο, είχαν γίνει μουσουλμάνοι, ξεχνώντας την πίστη, τη γλώσσα, και την καταγωγή τους. Ο άγιος Κοσμάς γύριζε στις πόλεις και στα χωριά, κήρυττε, ίδρυε σχολεία και βάφτιζε όσους είχαν μείνει αβάπτιστοι και ενθάρρυνε με κάθε τρόπο το υπόδουλο Γένος. Η ασκητική του παρουσία και η δύναμη των λόγων του καθήλωναν όλους όσους τον συναντούσαν.

Η μεγάλη προσφορά του Πατροκοσμά στην παιδεία του Γένους ήταν ότι, με πολλές θυσίες και αντιμετωπίζοντας πολλές δυσκολίες και εμπόδια, κατόρθωσε να ιδρύσει διακόσια «κοινά» σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης και δέκα σχολεία «Ελληνικά»**. Πίστευε ότι μόνο η παιδεία μπορεί να απαλλάξει το Γένος από την αμάθεια. Ο ίδιος χαρακτηριστικά έλεγε: «Δεν βλέπετε πώς αγρίεψε το Γένος μας από την αμάθειαν και εγινήκαμεν ωσάν θηρία;» Με αυτό του το έργο συνέβαλε καθοριστικά στη διάσωση της ελληνικής συνείδησης και της γλώσσας και τόνωσε τις ελπίδες των υπόδουλων Ελλήνων για την απελευθέρωση από την τουρκική κυριαρχία.

Ο Πατροκοσμάς με τις διδαχές του στηλίτευσε τις φιλετικές διακρίσεις, την κοινωνική αδικία, την κατάχρηση εξουσίας***. Πυρήνας της διδασκαλίας του ήταν η κοινωνική ενότητα, η ταπείνωση, η ελευθερία από προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες, η αγάπη.

*Ο άγιος Κοσμάς
ο Αιτωλός κηρύττει και
εμψυχώνει*

Ίδρυση σχολείων

* Έτσι προσφωνούσε ο λαός τον άγιο Κοσμά τον Αιτωλό.

** Στα «κοινά» σχολεία οι μαθητές μάθαιναν ανάγνωση, γραφή και αριθμητική, ενώ στα Ελληνικά, που ήταν τριτάξια σχολεία μετά τα «κοινά», άρχιζε η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

*** κατάχρηση εξουσίας: άσκηση εξουσίας με παράνομο ή ανήθικο τρόπο.

Οι βασικές αρχές των διδασχών του

Χαρακτηριστικός ήταν ο διάλογός του με έναν τσιγγάνο:

-- «Είναι κανένας γύπτος εδώ; Εσύ από πού είσαι παιδί μου; αποκρίσου»

-- «Από τον Αδάμ και την Εύαν, άγιο του Θεού».

-- «Και σε καταδέχονται τούτοι οι τσελεπήδες* δια αδελφόν;»

-- «Μου ήένε πως δεν πιάνεται η λειτουργία μου και με περιγελλούν».

--«Άκουε, παιδί μου, εσύ όπου είσαι γύπτος, ωςάν είσαι βαπτισμένος εις το όνομα της Αγίας Τριάδος και φυλάγεις τα προστάγματα του Θεού, πηγαίνεις εις τον Παράδεισον και χάρεσαι πάντοτε, και εγώ όπου δεν είμαι γύπτος, ωςάν δεν κάμω καλά, πηγαίνω εις την κόλλασιν και καίομαι πάντοτε. Αλήθεια, με τούμπανα και τζορνάδες** δεν πηγαίνεις, διατί η πόρτα είναι στενή και δεν σε χωρεί και ωςάν θέλεις χάλασ'τα».

-- «Τα χαλάω, άγιο του Θεού».

--«Καλά παιδί μου, κάμε καλά να σωθής και μην ακούης ό,τι σου ήέγει ο κόσμος».

Ο μαρτυρικός θάνατος του Πατροκοσμά θα σφραγίσει μια ζωή γεμάτη από δράση, αγάπη και αυτοθυσία. Οι οθωμανικές αρχές, με αφορμή κάποιες συκοφαντικές καταγγελίες εις βάρος του αγίου Κοσμά, θα τον κρεμάσουν έξω από το χωριό Καθικόντασι της Βόρειας Ηπείρου στις 24 Αυγούστου 1779 μ.Χ. Έτσι μια ζωή προσφοράς πήρε τέλος, για να δώσει τη θέση της σε μια φήμη, η οποία έζησε και θα ζει στη μνήμη του κόσμου, που γνώρισε και αγάπησε τον Πατροκοσμά ως τον εμπνευσμένο διδάσκαλο του Γένους, ως κορυφαίο νεομάρτυρα και άγιο. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως αναγνώρισε το 1981 τον Κοσμά τον Αιτωλό άγιο της Εκκλησίας και Ιερομάρτυρα.

Οι εικόνες του μαθήματος προέρχονται από τον παγκόσμιο μαθητικό διαγωνισμό που διοργάνωσε η Μονή Κουτλουμουσίου για τον άγιο Κοσμά τον Αιτωλό

* τσελεπής: ευπρεπής στο ντύσιμο, άρχοντας.

** ζορνάς: λαϊκό, πνευστό μουσικό όργανο, είδος κλαρίνου.

ΠΑΡΑΘΕΜΑ

«Σε καιρούς απόλυτης σιγής και τρόμου, σε καιρούς απουσίας οράματος για τα παιδιά του Ομήρου, εκκλησιαστικοί πατέρες της Ανατολής εργάστηκαν κρυφά και φανερά, για να σώσουν τα ζώπυρα*.

Σπουδαίος ανάμεσά τους ο ιερομόναχος Κοσμάς ο Αγιορείτης, αφιέρωσε τη ζωή του έως μαρτυρικού θανάτου, προσφέροντας μια κληρονομιά ακατάλυτης ζωής, θεμελιωμένης στη «διπλή αγάπη», την προς το Θεό και προς τον άνθρωπο».

**Αρχιμανδρίτης Χριστόδουλος,
Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Κουτλουμουσίου**

Ερωτήσεις – Ασκήσεις

1) Ποιες από τις βασικές αρχές του κηρύγματος του αγίου Κοσμά του Αιτωλίου, μπορείτε να εντοπίσετε στο περιστατικό που αναφέρεται στο μάθημα; Πιστεύετε ότι οι αρχές αυτές είναι επίκαιρες και σήμερα;

2) Για ποιο λόγο ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός θεωρείται «διδάσκαλος του Γένους»;

3) Να σχεδιάσετε τη μορφή του αγίου Κοσμά του Αιτωλίου.

4) Ποια είναι η αξία της παιδείας στη ζωή μας;

5) Να αντιστοιχίσετε τις παρακάτω προτάσεις:

– Συνέχισε τις σπουδές του	– έξω από το χωριό Καθικόντασι της Βόρειας Ηπείρου
– Με πολλούς κόπους, δυσκολίες και εμπόδια	– η κοινωνική ενότητα, η ταπείνωση, η ελευθερία από προκαταλήψεις και δεισιδαιμονίες, η αγάπη
– Οι Οθωμανικές αρχές, με αφορμή κάποιες συκοφαντικές καταγγελίες θα τον κρεμάσουν	– στη Μονή Φιλοθέου
– Ο Πατροκοσμάς πίστευε ότι μόνο η παιδεία μπορεί	– στην Αθωνιάδα Σχολή
– Πυρήνας της διδασκαλίας του ήταν	– να απαλλιάξει το γένος από την αμάθεια
	– ίδρυσε πολλά σχολεία

* Ζώπυρο: το πυρωμένο κάρβουνο που χρησιμοποιείται για το άναμμα της φωτιάς, ό,τι χρησιμοποιείται για να μεταδώσει την ένθερμη πίστη.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Άβαροι: Ασιατικός νομαδικός λαός, που ίδρυσε τον 6ο αιώνα μ.Χ. βασίλειο στην περιοχή της σημερινής Ουγγαρίας.

Αισχύλος (525-456 π.Χ.): Αθηναίος τραγικός ποιητής. Από το έργο του σώζονται επτά τραγωδίες.

ανάθεμα: βαριά εκκλησιαστική ποινή αποβολής προσώπου, σχισματικής ή αιρετικής ομάδας από το σώμα της Εκκλησίας.

Αναξίμανδρος (610-547 π.Χ.): φιλόσοφος από τη Μίλητο. Θεωρούσε αρχή των πάντων το «άπειρον».

Αναξίμενς (585-528 μ.Χ.): φιλόσοφος από τη Μίλητο. Θεωρούσε αρχή των πάντων τον «αέρα».

Απολλῶς: Εβραίος λόγιος από την Αλεξάνδρεια, που αναφέρεται στις Πράξεις των Αποστόλων και στις Επιστολές του Παύλου, ο οποίος τον ονομάζει «διδάκονον» της πίστεως των Κορινθίων και συνεχιστή του έργου του.

Απόλυτο: ό,τι υπάρχει ανεξάρτητα από οποιοσδήποτε περιορισμούς, το αυτοτελές, το ολοκληρωμένο, η αρχή των πάντων. Στη Θεολογία το Απόλυτο είναι ο Θεός.

αραβουργήματα: διακοσμητικά έργα αραβικής τέχνης.

Ασσύριοι: οι κάτοικοι της Ασσυρίας, ιστορικής περιοχής της Μεσοποταμίας.

Βατικανό: το κέντρο του Ρωμαιοκαθολικισμού. Αυτόνομο κράτος με αρχηγό τον Πάπα στη Ρώμη.

Βελλεροφόντης: μυθικός ἥρωας, γιος του βασιλιά της Κορίνθου Γλαύκου, ή του Ποσειδώνα. Σκότωσε τη Χίμαιρα και επειδή θέλησε ν' ανέβει στον Όλυμπο τυφλώθηκε από το Δία.

Βούδας (560-480 π.Χ.): Φωτισμένος, επωνυμία του Σιντάρτα Γκαουτάμα, ιδρυτή της βουδιστικής θρησκείας.

γέενα: συνήθως χρησιμοποιείται η λέξη στη Βίβλο στην έκφραση «γέενα του πυρός» και εννοείται ο τόπος μελλοδικής τιμωρίας των αμαρτωλών, η κόλαση.

Γουτεμβέργιος (1397 - 1468): Γερμανός τυπογράφος, εφευρέτης της τυπογραφίας με κινητά στοιχεία.

δόγμα: βασικές και θεμελιώδεις αλήθειες, οι οποίες περιέχονται στην Αγία Γραφή και στην ιερά Παράδοση και εκφράζουν αυθεντικά τη ζωή της Εκκλησίας.

δογματικός: αυτός που αναφέρεται στο δόγμα.

Εμμαούς: πόλη κοντά στην Ιερουσαλήμ όπου, κατά την Καινή Διαθήκη, μετά την Ανάσταση ο Ιησούς Χριστός εμφανίστηκε σε δύο από τους μαθητές του.

Εξαποστειλῆριο: Τροπῆριο του Ὁρθρου που ψάλλεται αμέσως πριν από τους Αίνους.

επτάφωτος λυχνία: λυχνία με επτά επιμέρους φῶτα, λατρευτικό σκεῦος που ἀναβε στα Ἅγια των Ἁγίων. Κεντρικό σύμβολο της εβραϊκής θρησκείας.

Ηράκλειτος (540-480 π.Χ.): φιλόσοφος που θεωρούσε το πυρ ως αρχή των ὄντων. Πίστευε ὅτι τα πάντα βρίσκονται σε διαρκή κίνηση και μεταβολή (Τα πάντα ρεῖ).

Ησιόδος: ποιητής του 8^{ου} π.Χ. αι. από την Ἄσκρα της Βοιωτίας. Κυριότερος εκπρόσωπος του διδακτικού ἔπους.

Ηρώδης Αντίπας (4π.Χ. – 39 μ.Χ.): γιος του Ηρώδη του

Μεγάλου, σύζυγος της Ηρωδιάδας. Θανάτωσε τον Ιωάννη τον Πρόδρομο και ανέκρινε το Χριστό.

Θαλής ο Μιλήσιος (624-546 π.Χ.): ένας από τους επτά σοφούς της αρχαίας Ελλάδας. Ιδρυτής της Ιωνικής Σχολής στη Φιλοσοφία. Θεωρούσε το νερό ως πρώτη αρχή των πάντων.

Ιάκωβος: μαθητής του Χριστού, ο λεγόμενος «Αδελφός Θεός».

ιμάμης: ο αρχηγός της μουσουλμανικής κοινότητας των πιστών, που ηγείται όλων των θρησκευτικών και κοσμικών δραστηριοτήτων της.

Ιωνες Φιλόσοφοι: Οι πρώτοι Έλληνες φιλόσοφοι (6^{ος} αι. π.Χ.) στην Ιωνία της Μικράς Ασίας (Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενς, Ηράκλειτος), οι οποίοι έθεσαν το ερώτημα για την πρώτη αρχή του κόσμου.

καθεδρικός ναός: ο κεντρικός, μητροπολιτικός ναός στην έδρα του επισκόπου.

καθηγούμενος: ηγούμενος ανδρικής μονής.

Καθολικό: Ο κεντρικός ναός της μονής, το κέντρο της λατρευτικής ζωής των μοναχών.

κανόνες: Εκτενής εκκλησιαστικός ύμνος, που αποτελείται συνήθως από εννέα ωδές. Κάθε ωδή έχει ένα εισαγωγικό τροπῆριο, τον ειρμό, το μέλος του οποίου ακολουθούν τα επόμενα τροπῆρια.

κατακόμβη: τύπος υπόγειου νεκροταφείου, που χρησιμοποιεί και ως τόπος λατρείας και συγκέντρωσης των πρώτων χριστιανών.

Κηφός: Ο Πέτρος στα αραμαϊκά (στη γλώσσα που μιλούσαν ο Χριστός και οι μαθητές του).

κοντάκιο: εκκλησιαστικός ύμνος, που αποτελείται από ένα προοίμιο και αρκετά τροπῆρια (τους «οίκους»), αφιερωμένα στον εορταζόμενο ἅγιο ή σε ένα σωτηριώδες γεγονός.

λατρεία: Το σύνολο των προσευχών, των ὕμνων και των λειτουργικών πράξεων σε μια θρησκεία, διαμέσου των οποίων εκφράζεται η πίστη, η ἔμπρακτη αφοσίωση και τιμή προς το Θεό.

μετεσάρκωση: η μετάβαση της ψυχής, μετά θάνατο, σε ἄλλον ζωντανό οργανισμό.

μικρογραφία: εικόνα πολύ μικρών διαστάσεων, μινιατούρα.

μισσιονῆριοι: Ρωμαιοκαθολικοί και Προτεστάντες ιεραπόστολοι που ασκούσαν προσηλυτισμό σε βῆρος των Ὁρθοδόξων.

μουεζίνης: μουσουλμῆνος θρησκευτικός λειτουργός που προσκαλεί τους πιστούς για προσευχή πέντε φορές την ημέρα από το μιναρέ του τζαμιού.

ναοδομία: η οικοδόμηση, η κατασκευή ναού. Η αρχιτεκτονική των ναών.

Νόμος: ββ. Πεντάτευχος.

οίκος: ββ. Κοντάκιο.

Ομοιότητες (προτεσταντικές): χριστιανικές προτεσταντικές ομάδες, οι οποίες εκφράζουν την ιδιαίτερη πίστη τους με συνοπτικά κείμενα δογματικού περιεχομένου.

πάστορας: ο προτεστάντης ιερέας.

Πατέρες: Οι μεγάλοι θεολόγοι που διακρίθηκαν για την

αγιότητα, τη συγγραφική και εκκλησιαστική τους δράση.

Παπισμός: χαρακτηρισμός του Ρωμαιοκαθολικισμού, με τον οποίο τονίζονται οι μεγάλες εξουσίες του Πάπα.

Πεντάτευχος: τα πέντε πρώτα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, που αντιστοιχούν στην Τορά ή το Νόμο της εβραϊκής βίβλου. Τα βιβλία αυτά είναι η «Γένεσις», η «Εξοδος», το «Λευιτικόν», οι «Αριθμοί» και το «Δευτερονόμιον».

Πλάτων (427-347π.Χ.): επιφανής Αθηναίος φιλόσοφος, μαθητής του Σωκράτη και δάσκαλος του Αριστοτέλη. Πατέρας της θεωρίας των ιδεών.

Προτεστάντς: Διαμαρτυρόμενος, οπαδός της Μεταρρύθμισης.

ραβίνος: θρησκευτικός λειτουργός και πνευματικός ηγέτης της εβραϊκής κοινότητας, με διδακτικά, κατηχητικά και τελετουργικά καθήκοντα.

σούρα: κεφάλαιο του Κορανίου.

σταυροφορίες: εκστρατείες που έγιναν από χριστιανούς της Δύσης για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους μουσουλμάνους (11^{ος}-13^{ος} αι. μ.Χ.).

συχωροχάρτι: έγγραφη άφεση αμαρτιών που εξέδιδε επί πληρωμή η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

τύπος: προτύπωση, προεικόνιση μέσα από πρόσωπα ή περιστατικά της Παλαιάς Διαθήκης των σωτηριωδών γεγονότων της Καινής Διαθήκης με κέντρο το Χριστό, τη ζωή, τα Πάθη και την Ανάστασή του.

Φαραώ: τίτλος των βασιλέων της αρχαίας Αιγύπτου.

Φαρισαίοι: ιουδαϊκή θρησκευτική ομάδα που επέμενε στην αυστηρή τήρηση του Μωσαϊκού Νόμου και των εξωτερικών λατρευτικών τύπων.

χρυσόβουλλο: επίσημο αυτοκρατορικό διάταγμα στο Βυζάντιο, που έφερε, για πιστοποίηση της γνησιότητάς του, τη χρυσή αυτοκρατορική σφραγίδα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1, 2, 3, 8, 9, 11, 16, 19, 25, 33, 34, 41, Ελληνική Τέχνη, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994 κ.εξ.

Εικ. 5, 10, 13, 20, 26, 30, 31, 32, 35, 36, 45, 47, 48, 63, Ο Θσαυρός της Ορθοδοξίας, 2000 χρόνια, Ιστορία – Μνημεία – Τέχνη. Η δόξα και το μεγαλείο της Ορθοδοξίας, τόμ. Α' και Β', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000.

Εικ. 12, 14, 15, 21, 23, 24, 39, Ε. Πρωτοπαπαδάκη – Παπακωνσταντίνου (επιμ.), Παραβολαί του Κυρίου και θεϊκαί τινές κλίσεις, Αθήνα 1991.

Εικ. 22, 27, 28, 29, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1970-2000.

Εικ. 6, 7, Γ. Γρηγοριάδου – Σουρέλη, Η ζωή του Χριστού, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 2002.

Εικ. 40, 42, Φωτογραφικό αρχείο του παρεκκλησίου του αγίου Λουκά του Ιπποκράτειου Γ.Ν.Α.

Εικ. 44, Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 1997.

Εικ. 49, 50, 51, Φωτογραφικό αρχείο της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Εικ. 60, 62, Ιστορικά Ελευθεροτυπίας (22.02.2001 και 02.01.2204).

Εικ. 61, 64, «Ορθοδοξία – Ελληνισμός». Πορεία στην τρίτη χιλιετία, τ. Β', Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου, Άγιον Όρος 1966.

Εικ. 67, 68, Άγιον Όρος, Οι Άγιοι Τόποι της Μακεδονίας με το φακό του Στάθη Χαριτόπουλου, Θεσσαλονίκη 1995.

Εικ. 4, Έκδοση αρχιμ. Γαλακτίωνος Γκαμιλή.

Εικ. 17, Σκίτσο της μαθήτριας Α. Αποστολάκη (Β' Λυκείου).

Εικ. 18, Αρχιμ. Ευμενίου και του αδελφού αυτού Α.

Ε. Στήππη, των Κυπρίων, εκδ. Μ. Απέργη.

Εικ. 37, Ορθοδοξία και η των πάντων Ενότης, Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου, Άγιον Όρος 1997.

Εικ. 38, 58, Φωτογραφικό αρχείο Ι. Κομνηνού.

Εικ. 43, Φωτογραφικό αρχείο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αμερικής (<http://www.oca.org>).

Εικ. 46, Φωτογραφικό αρχείο Κοινότητας Καλαμωτής Χίου.

Εικ. 52, 55 Εγκυκλοπαιδεία Δομή, Πινακοθήκη, εκδ. Δομή, Αθήνα 1975.

Εικ. 53, C. Wilson, Άτλας των Ιερών Τόπων, μτφρ. Μ. Τζιαντζή, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα 2002.

Εικ. 54, Α. Φώσκοιλος, Προσκύνημα της Α. Α. Ιωάννη Παύλου του Β'. Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου, Αθήνα, 4-5 Μαΐου 2001, Ιερά Σύνοδος Καθολικής Ιεραρχίας της Ελλάδος, Αθήνα 2001.

Εικ. 56, <http://www.rhodesjewishmuseum.org/kahal.htm>

Εικ. 57, Η τέχνη των Θρησκειών (Η τέχνη του Ιουδαϊσμού), (επιμ.) Μ. Κάντελ, μτφρ. Π. Παπαδούλη, εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα 1982.

Εικ. 59, Περιοδικό God & Religion, Απρίλιος 1999, Άρνης Τερζόπουλος: Ειδικές Εκδόσεις.

Εικ. 65, Κωνσταντινούπολη, η Βασιλεύουσα, εκδ. Μίλητος, Αθήνα 1997.

Εικ. 66, Άγιον Όρος, (επιμ.) Γ. Ν. Πεντζίκη, τόμ. 1, εκδ. Explorer, Αθήνα 2003.

Εικ. διδακτικής ενότητας 37, Σκίτσα μαθητών από τον παγκόσμιο μαθητικό διαγωνισμό για τον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό, που διοργάνωσε η Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου σε συνεργασία με το ΥΠΕΠΘ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο Α΄: Η αναζήτηση και η φανέρωση της αλήθειας

1. Πάντα οι άνθρωποι αναζητούν την αλήθεια.....σ. 6
2. Η προσέγγιση της αλήθειας:
Μια βασανιστική αλήθια και συναρπαστική περιπλάνηση .....σ. 9
3. Ο Χριστός είπε: «Εγώ είμαι η αλήθεια» .....σ. 12
4. Μία συνάντηση με την Αλήθεια .....σ. 14

Κεφάλαιο Β΄: Η αλήθεια καταγράφεται

5. Το Ευαγγέλιο: Το βιβλίο της Αλήθειας .....σ. 18
6. Ησαΐας: Ο προφήτης που μίλησε για την Αλήθεια .....σ. 21
7. Ψαλλοί: Ποιήματα αναζήτησης και έκφρασης της αληθινής ζωής .....σ. 24
8. Το βιβλίο της Αλήθειας στη θεία Λατρεία .....σ. 27

Κεφάλαιο Γ΄: Αλήθειες που δίδαξε ο Χριστός

9. Η αλήθεια είναι πολύτιμη .....σ. 32
10. Και οι δύο προσεύχονταν αλλήλα... .....σ. 35
11. Να συγχωρούμε τους άλλους .....σ. 38
12. Προσέχουμε πάντοτε όσα λέμε; .....σ. 42
13. Η Επί του Όρους ομιλία .....σ. 45
14. Όταν λέμε πάντα την αλήθεια.....σ. 48
15. Χτίζουμε τη ζωή μας σε γερά θεμέλια .....σ. 50

Κεφάλαιο Δ΄: Ποιος αγρυπνά για την αλήθεια

16. Η Εκκλησία ως κιβωτός φυλάει την αλήθεια.....σ. 54
17. Τα σχίσματα τραυματίζουν την ενότητα των χριστιανών .....σ. 57
18. Οι αιρέσεις νοθεύουν την αλήθεια .....σ. 60
19. Οι Σύνοδοι της Εκκλησίας μεριμνούν για τη διάσωση της χριστιανικής αλήθειας.....σ. 63
20. Η αποσαφήνιση της αλήθειας για τις εικόνες.....σ. 65
21. Το Σύμβολο της Πίστεως: Βασικές αλήθειες με λίγα λόγια.....σ. 68

Κεφάλαιο Ε΄: Ζώντας μαζί με την αλήθεια

22. Στην Εκκλησία ζούμε την αδελφότητα .....σ. 72
23. Η αλήθεια είναι φως .....σ. 75
24. Η αλήθεια εκφράζεται με ύμνους στη λατρεία .....σ. 78
25. Μετανιώνω και συμφιλιώνομαι αληθινά .....σ. 81
26. Ευχέλαιο: Για την υγεία του σώματος και της ψυχής .....σ. 84
27. Η Ορθοδοξία στην Ελλάδα.....σ. 87
28. Η Ορθόδοξη Παράδοση .....σ. 90
29. Γνωριμία με τους Ορθοδόξους άλλων χωρών .....σ. 93

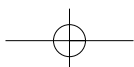
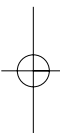
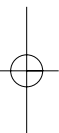
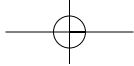
Κεφάλαιο Στ΄: Ετερόδοξοι και αλλόθρησκοι

30. Μια πρώτη γνωριμία με τους Ρωμαιοκαθολικούς χριστιανούς .....σ. 98
31. Μια πρώτη γνωριμία με τους Ευαγγελικούς χριστιανούς (Προτεστάντες) .....σ. 101
32. Η λατρεία των Εβραίων στη συναγωγή το Σάββατο .....σ. 104
33. Η προσευχή των μουσουλμάνων στο τζαμί την Παρασκευή.....σ. 107

Κεφάλαιο Ζ΄: Επίκαιρα θέματα

34. Γρηγόριος ο Θεολόγος.....σ. 112
35. Ο Ακάθιστος Ύμνος.....σ. 115
36. Το Άγιον Όρος .....σ. 118
37. Ένα περιστατικό από τη δράση του αγίου Κοσμά του Αιτωλού .....σ. 121

- Γλωσσάριο .....σ. 124
Κατάλογος Εικόνων .....σ. 125
Περιεχόμενα .....σ. 126

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.